

УДК 338.12

Р.В. Грінченко,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки підприємства

Одеського національного економічного університету

вул. Преображенська, 8, м. Одеса, 65000, Україна,

raya11@ukr.net

ПРОЯВИ ЦИКЛІЧНИХ КОЛИВАНЬ В ЕКОНОМІЦІ

Анотація. Предметом дослідження даної статті виступають прояви циклічних коливань на макро-, мезо- та мікрорівнях економіки. Метою статті виступає теоретичне обґрунтування проявів циклічних коливань на цих рівнях економіки із урахуванням провідного світового досвіду. Результати дослідження можуть бути застосовані при антициклічному регулюванні на рівні держави, регіонів та окремих підприємств.

Ключевые слова: циклічні коливання, макрорівень, мезорівень, мікрорівень, нівелювання впливу.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особливостями сучасного етапу розвитку економіки виступає наявність періодичних циклічних коливань, які впливають на економіку на макро-, мезо- та мікрорівнях. Основним завданням держави на макрорівні виступає нівелювання впливу циклічних коливань та зменшення їх негативних наслідків. На мезорівні антициклічним регулюванням повинні займатися регіональні органи влади із допомогою галузевих представників. На макрорівні, або ж на рівні окремих підприємств найважче запобігати негативним наслідкам, які можуть виникнути внаслідок циклічних коливань економіки. Проте вивчення теоретичних засад можливих методів, інструментів та засобів антициклічного регулювання на визначених рівнях виступає досить актуальним на теперішній час. Теоретичне підґрунття надає можливості акумулювати необхідну інформацію та на її основі розробляти ефективні заходи по зменшенню негативних наслідків циклічних коливань на макро-, мезо- та мікрорівнях економіки.

Слід зауважити, що економічні цикли – процеси об’єктивні, тобто у кожного з них є свої об’єктивні причини, чинники та засоби регулювання. Це означає, що вивчення об’єктивної сутності проявів економічних циклів на макро-, мезо- та мікрорівнях надасть можливості зменшувати їх негативні наслідки та підвищувати ефективність економіки.

Аналіз досліджень та публікацій. Останніми роками велика кількість провідних вітчизняних та зарубіжних вчених займається витаннями вивчення сутності, причин, чинників та проявів циклічних коливань в економіці. Питання циклічних коливань та їх вплив на економіку у різні періоди досліджували такі провідні вітчизняні вчені, як: Ю. Бажал, О. Білорус, О. Бандура, В. Геєць,

В. Кучеренко, І. Лукінов, С. Мочерний, Б. Панасюк, Ю. Пахомов, В. Савчук, А. Чухно та інші.

Проте циклічні коливання досить по-різному проявляються на макро-, мезо- та макрорівнях та потребують диференційованих підходів у регулюванні. Тому дане питання потребує подальшого розгляду у зв'язку із важливістю його для підвищення ефективності економіки на зазначених рівнях.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання, які досліджуються на сучасному етапі, характеризуються недостатньо комплексним науковим опрацюванням. Дослідження, які проводяться у даному напрямку, не мають також системного характеру, розглядаються окремо аспекти циклічних коливань на різних рівнях. Вирішення окресленого кола питань потребує більш комплексного підходу вивчення проявів циклічних коливань на різних рівнях економіки.

Викладення основного матеріалу. Перш ніж перейти до розв'язання мети даної статті необхідно з'ясувати теоретичне підґрунття подальшого дослідження. Теоретичним базисом дослідження виступають циклічні коливання в економіці або ж економічні циклі. З метою подальших досліджень у статті використовується наступне визначення економічних циклів, запропоноване Кучеренко В.Р. та іншими авторами [1, с. 12]: «... зв'язок між економічними подіями та явищами має хвильовий характер. Хвилеподібні коливання, пов'язані із оцінкою економічного зростання, прийнято називати економічними циклами». На нашу думку, дане визначення досить ємно та лаконічно характеризує сутність економічних циклів, не обтяжуючи поняття зайвими елементами та може бути використане як базисне у подальших дослідженнях.

Першими питаннями вивчення сутності коливань, їх першопричин та особливостей регулювання присвячували свої роботи такі видатні вчені, як: С. Джевонс, К. Жугляр, В. Зомбарт, Дж. М. Кейнс, Н. Кондратьєв, С. Кузнець, Р. Мальтус, К. Маркс, У. Митчел, В. Парето, Ж. Сісмонді, М. Туган-Барановський, Р. Фриш, Р. Хаутри, Й. Шумпетер та інші.

Сучасні дослідники циклічних коливань пропонують декілька аспектів, з яких можливо аналізувати циклічні коливання та їх вплив на економіку.

Аналізувати циклічні коливання в економіці можна з точки зору довжини хвилі. Такий аналіз називаються гармонійним. В залежності від довжини хвилі виділяють такі види коливань [4, с. 41]:

- довгі хвилі;
- цикли середньої довжини (малі цикли ділової активності);
- короткі хвилі;
- надкороткі хвилі.

Аналіз сутності коливань з точки зору довжини хвилі набув найбільш широкого розповсюдження у світовій економічній літературі, що дає можливість застосовувати напрацювання в цій сфері для розробки антициклічної політики.

Також для дослідження циклічних коливань використовується спектральний аналіз, тобто аналіз за частотою та амплітудою коливань.

Продовжуючи розгляд теоретичних засад циклічних коливань в економіці слід звернути увагу на чинники, що впливають на формування кон'юнктури. На думку авторів [1, с. 25] зазначені чинники можна розділити на дві групи:

- циклічні;
- нециклічні.

До основних постійних циклічних чинників відносять історичні умови розвитку та науково-технічний прогрес (вплив науково-технічного прогресу досить широко та ґрунтовно відображений ще у роботах М. Кондратьєва [2; 3]).

До основних постійних нециклічних чинників відносять:

- грошово-кредитні;
- відтворення суспільного капіталу та національного продукту;
- виробничі (коливання в пропозиції виробничих факторів, тенденція норми прибутку до зниження);
- особливості господарчих та політичних інститутів (монополії);
- інноваційні (кластери нововведень);
- зовнішньоекономічні;
- сезонність.

Проте, хоча зазначені чинники не є циклічними, опосередковано вони діють на формування кон'юнктури ринку та на поступовий перехід до тієї чи іншої фази існуючих циклів.

Також серед нециклічних чинників формування кон'юнктури виділяють такі непостійні чинники впливу, як: соціальні конфлікти та стихійні лиха. Зазначені чинники не можуть бути регульованими, проте опосередковано також можуть впливати на подальший стан кон'юнктури ринку, що повинно також бути відображено в анти циклічній політиці, як на макро-, мезо-, так і на мікрорівнях.

Так як основним методом вивчення циклів є виділення періодів, яке здійснюється за допомогою різних функцій, то основною проблемою дослідження економічних циклів виступає визначення зазначених функцій.

Слід зауважити також, що поряд із циклічними кризами в економіці існують проміжні кризи, які пов'язані із порушенням ходу відтворення, яке перериває піднімальну фазу циклу. Такі проміжні кризи мають зазвичай місцевий характер, та починаються з макрорівня економіки, тобто підприємств і посилюються вже на мезорівні. Основною відмінністю проміжних криз від циклічних виступає відсутність різкого скорочення вкладень в основний капітал, тому і подолати такі диспропорції легше, ніж циклічні: « ... проміжні кризи є лише перервами в розгортанні піднімальної фази циклу, тоді як циклічна криза є кінцем одного і початком нового промислового циклу» [1, с. 28]. Тому однією із головних причин проміжних криз називають структурні зрушення в економіці, які зумовлюються зміною положення країни на світовому ринку та появою нових ринків збуту для її продукції. Проміжні кризи виступають одним із основних елементів регулювання економіки при формуванні анти циклічної політики.

Проте будь-яке регулювання потрібно починати з ґрунтовного аналізу стану економіки, кон'юнктури ринку. Можна виділити основні показники, за якими може бути оцінена кон'юнктура ринку та на основі даного аналізу сформована антициклічна політика держави на макрорівні.

Згідно із узагальненням даних показників, їх можна згрупувати у такі групи [1, с. 51-55]:

1. Пропозиція (показники промислового виробництва).
2. Попит (показники товароруху).
3. Масштаб ринку та його пропорційність (показники рівня конкуренції та монополізації).
4. Тенденції розвитку ринку (показники хиткості, стійкості та циклічності).
5. Ділова та інвестиційна активність (показники грошово-кредитної сфери).
6. Характеристика та рух ринкових цін (показники в сфері ціноутворення).
7. Комерційний (ринковий) ризик (показники невизначеності та ризику).
8. Регіональні особливості розвитку ринку (показники регіональних ринкових варіацій).

Запропонований перелік груп показників дає змогу комплексно охарактеризувати сучасний стан кон'юнктури ринку, що істотно впливає на якість пропонуємих заходів з анти циклічного регулювання.

Одним із діючих інструментів впливу на кон'юнктуру ринку на макрорівні, який найчастіше використовується державами в світі, виступає регулювання обсягів попиту на капітал за рахунок зміни ставки облікового відсотку. Простежуються міцна залежність між зміною ставки облікового відсотку та фазами циклу. Проте такий засіб є одним із можливих напрямів анти циклічного регулювання та не відображає комплексного підходу до вирішення даних питань.

Обрунтована антициклічна політика держави може допомогти нівелювати негативні прояви економічних циклів. Проте заходи її повинні чітко враховувати фазу циклу, в якій знаходиться економіка.

Слід зауважити, що найбільший вплив циклічні коливання здійснюють на підприємства, що виробляють засоби виробництва та товари тривалого користування. Виробництво товарів короткочасного користування не в такій значній мірі залежить від проявів циклічних коливань в економіці.

Для наглядного відображення проведемо аналіз циклічних складових основних показників розвитку економіки України та Польщі за період 1996-2015рр. та спрогнозуємо ВВП на найближчій період у даних країнах.

Польща обрана для аналізу в зв'язку із її географічною, демографічною та історичною схожістю до України, для наглядного відображення процесів розвитку країни близької до України.

На рис. 1 представлена динаміка ВВП України за період 1996-2015 рр., також побудований поліноміальний тренд (коефіцієнт апроксимації $R^2=0,989$ свідчить про високу достовірність побудованої лінії тренду).

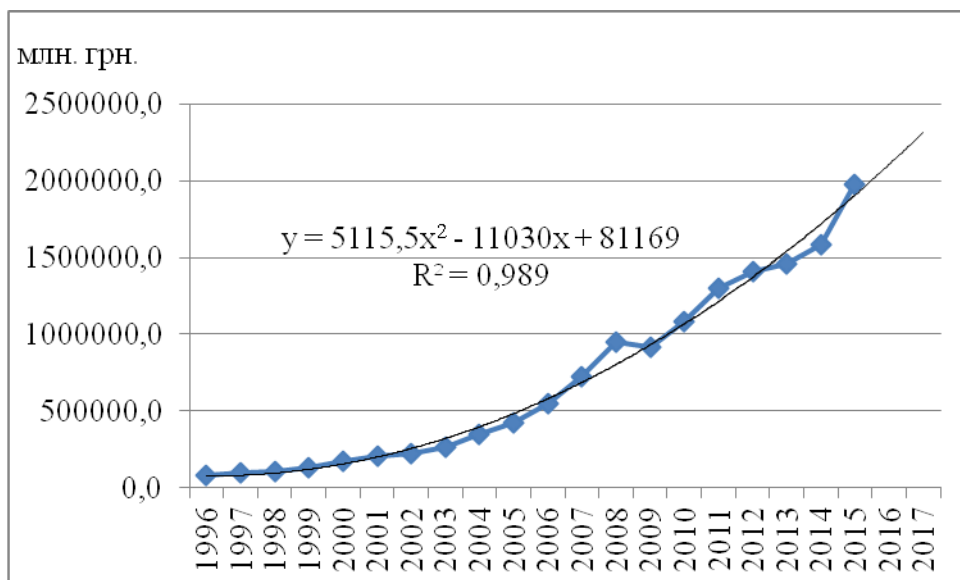

Рис. 1. Динаміка ВВП України за період 1996- 2015рр., млн. грн.*

*Джерело: складено автором за даними [5]

Побудувавши лінію тренду, ми отримали прогноз значного зростання ВВП України у найближчі два роки. Візуально аналізуючи отриману криву, можна дійти до висновків, що вона має виражену циклічність. Проте наявна позитивна динаміка у зростанні ВВП країни зумовлюється у своїй більшості зростаючим в країні рівнем інфляції та можливими процесами становлення та розвитку економіки. Дані причини можуть мати циклічний характер.

На рис. 2 представлена динаміка ВВП Польщі за період 1996-2015 рр., також побудований поліноміальний тренд (коефіцієнт апроксимації $R^2=0,8531$ свідчить про високу достовірність побудованої лінії тренду).

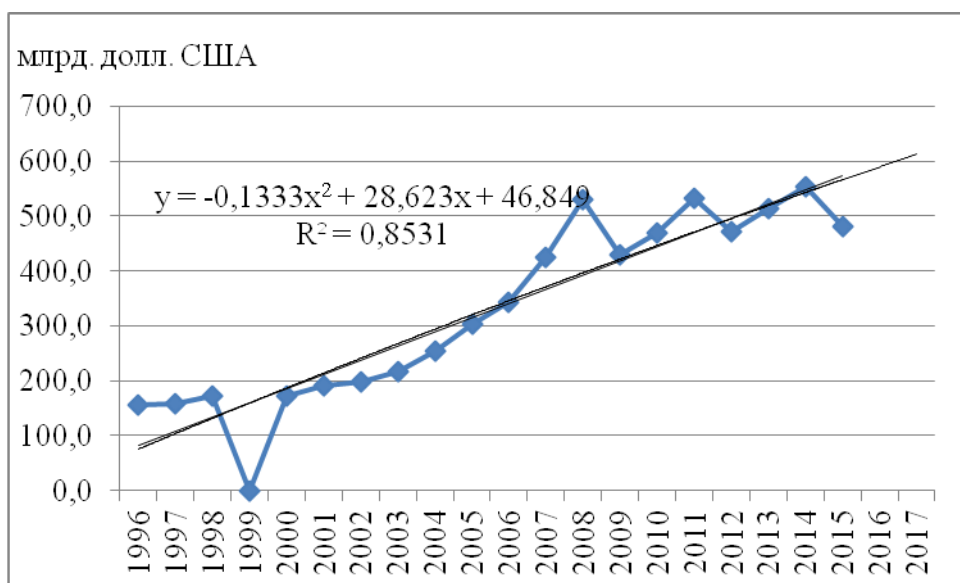

Рис. 2. Динаміка ВВП Польщі за період 1996- 2015рр., млрд. долл. США*

*Джерело: складено автором за даними [6]

Згідно з отриманими графічними даними у Польщі також, як і в Україні, із високою достовірністю прогнозується зростання ВВП країни. Проте процеси циклічних коливань зазначених країн потребують більш детального опрацювання за допомогою використання спектрального аналізу, спроба здійснення якого буде представлена в наступній статті.

Висновки та рекомендації. Проведені в даній статті дослідження дозволили нам отримати комплексні дані відносно основних підходів до аналізу циклічних коливань в економіці. Застосування гармонійного та спектрального аналізу економіки дозволяють на сучасному етапі виявити основні тенденції циклічних коливань. Також дієвим інструментом виступає аналіз кон'юнктури ринку за допомогою багаторівневої системи показників. Такий комплексний та багатосторонній підхід до аналізу циклічних коливань дає можливість врахувати всі особливості циклічних коливань на сучасному етапі та розробляти ефективну анти циклічну політику.

Перспективи подальших досліджень. Дослідження проявів циклічних коливань в економіці та основних засобів для їх аналізу надають можливість сфокусувати увагу на найбільш важливих елементах з точки зору антициклічного регулювання саме у відповідних фазах циклу. Нівелювання негативного впливу циклічних коливань - надзвичайно важливе питання, як для держави, регіонів, так і окремих підприємств, що функціонують у сучасних нестабільних умовах господарювання.

СПИСОК ИСПОЛЬЗОВАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ:

1. Кучеренко В.Р., Андрейченко А.В., Левинський С.В., Рак Є.В. Циклічні коливання в національній економіці / Наукове видання. // В.Р. Кучеренко, А.В. Андрейченко, С.В. Левинський, Є.В. Рак. – Одеса: «Атлант», 2010. – 144 с.
2. Кондратьев Н.Д. Большие циклы конъюнктуры и теория предвидения./ Н.Д. Кондратьев — М.: Экономика, 2002. — 767 с.
3. Кондратьев Н.Д. Основные проблемы экономической статики и динамики../ Н.Д. Кондратьев — М.: Наука, 1991. — 498 с.
4. Андрейченко А.В., Горбаченко С.А., Грінченко Р.В., Карпов В.А., Кучеренко В.Р. Аналіз ринкової кон'юнктури: Навчальний посібник// А.В. Андрейченко, С.А. Горбаченко, Р.В. Грінченко, В.А. Карпов, В.Р. Кучеренко, – Одеса: ОНЕУ, 2014. – 345 с.
5. Офіційний сайт Державного комітету статистики України / Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
6. Размер номинального ВВП Польши, млрд. долл. США. [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.ereport.ru>

REFERENCES:

1. Kucherenko V.R., Andrejchenko A.V., Levins'kij S.V., Rak Є.V. (2010) Ciklichni kolivannja v nacional'nij ekonomici. [Cyclical fluctuations in the national economy]. Odesa: «Atlant» [in Ukrainian].
2. Kondratev N. D. (2002). Bolshye tsykly kon'junktury y teoryia predvydeniya.[Big cycles conjuncture and the theory of foresight]. M.: Ekonomika. [in Russian].
3. Kondrat'ev N.D. (1991). Osnovnye problemy jekonomicheskoy statiki i dinamiki. [The main problems of economic statics and dynamics] M.: Nauka. [in Russian].

4. Andrejchenko A.V., Gorbachenko S.A., Grinchenko R.V., Karpov V.A., Kucherenko V.R. (2014). Analiz rinkovoї kon'junkturi. [Market research analysis]. Odesa: ONEU. [in Ukrainian].

5. Oficijnij sajt Derzhavnogo komitetu statistiki Ukraїni. [The official website of the Ukrainian state statistics committee]. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

6. Razmer nominal'nogo VVP Pol'shi, mlrd. doll. SShA. [The size of the nominal GDP of Poland, bln. USD.]. Available at: <http://www.ereport.ru>

Р.В. Гринченко,

кандидат экономических наук, доцент,
доцент кафедры экономики предприятия
Одесского национального экономического университета
ул. Преображенская, 8, г. Одеса, 65000, Украина,
raya11@ukr.net

ПРОЯВЛЕНИЯ ЦИКЛИЧЕСКИХ КОЛЕБАНИЙ В ЭКОНОМИКЕ

Аннотация. Предметом исследования данной статьи выступают проявления циклических колебаний на макро-, мезо- и микроуровнях экономики. Целью статьи выступает теоретическое обоснование проявлений циклических колебаний на этих уровнях экономики с учетом изучения мирового опыта. Результаты исследования могут быть применены при антициклическом регулировании на уровне государства, регионов и отдельных предприятий.

Ключевые слова: циклические колебания, макроуровень, мезоуровень, микроуровень, нивелирование влияния.

R.V. Grinchenko,

PhD, associated professor
Assistant professor Department of economy enterprises
Odessa national economic university
Preobrazhenskaya str., 8, Odessa, 65000, Ukraine,
raya11@ukr.net

MANIFESTATIONS OF CYCLIC FLUCTUATIONS IN THE ECONOMY

Summary. The subject of the research in this article displays cyclical fluctuations at the macro, meso and micro levels of the economy. The aim of the article speaks theoretical basis manifestations of cyclical fluctuations in these levels of the economy, taking into account the study of the world experience. The main task of the state on the macro level is reducing the negative effects from the cyclic fluctuations. At the meso level anticyclical regulation should deal with regional authorities with the help of industry representatives. At the micro level or at the level of individual businesses hardest to prevent the negative consequences that can be results from cyclical fluctuations in the economy. The theoretical information can give possibility to develop and provide effective measures to reduce the negative effects of cyclical fluctuations on the macro, meso and micro levels of the economy. Results of the study can be used in a counter-cyclical regulation at the level of the state, regions and individual enterprises.

Keywords: cyclical fluctuations, macro, meso, micro level, leveling influence.